

IJTIMOYIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINING SOLIQQA TORTILISHIDA DOLZARB MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH YO‘LLARI

Yerjanov Shohrux Kabil o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi

magistratura bosqichi tinglovchisi

Anotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish tizimidagi mavjud dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Xususan, ijtimoiy tadbirkorlikning huquqiy maqomi, soliq imtiyozlarining yetarli darajada aniqlanmagani, amaldagi tartiblarning bir xil qo'llanmasligi va nazorat mexanizmlarining samarasizligi kabi masalalar yoritilgan. Shuningdek, maqolada xorijiy davlatlar tajribasi asosida O'zbekiston sharoitida ijtimoiy tadbirkorlikni samarali soliq yondashuvlari bilan qo'llab-quvvatlash yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tadbirkorlik, soliqqa tortish, soliq imtiyozlari, tadbirkorlik subyektlari, huquqiy maqom, soliq siyosati, muammolar, xorijiy tajriba

So'nggi yillarda O'zbekistonda ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiy faoliyat turlari, jumladan, ijtimoiy tadbirkorlikning ahamiyati ortib bormoqda. Bu soha aholining ijtimoiy himoyasiz qatlamlarini ish bilan ta'minlash, muhim ijtimoiy muammolarni hal qilish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy tadbirkorlikni rivojlantirishda uni soliqqa tortish tizimining aniq va izchil shakllanishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Amaldagi soliq siyosatida ijtimoiy tadbirkorlik subyektlari uchun to'liq huquqiy maqomning belgilanmagani, soliq imtiyozlarining tartibsiz va umumiy shaklda qo'llanilishi, shuningdek, ularning faoliyatiga nisbatan adolatli va barqaror soliq yondashuvlarining mavjud emasligi bu sohaning rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur muammolar ijtimoiy tadbirkorlar orasida qonunchilikni noto'g'ri tushunish, rasmiylashtirilmasdan faoliyat yuritish va iqtisodiy noaniqliklarga sabab bo'lmoqda.

Ushbu maqolada ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini soliqqa tortish jarayonidagi asosiy muammolar tahlil qilinib, mavjud muammolarni hal etishning huquqiy, institutsional va iqtisodiy mexanizmlari bo'yicha taklif va tavsiyalar ilgari suriladi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasi asosida milliy soliq tizimini takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi aniq va mustahkam qonunchilik bazasining yetishmasligi bu sohaga nisbatan yagona yondashuvning shakllanmasligiga olib kelmoqda. Amaldagi qonunchilik hujjatlarida "ijtimoiy tadbirkorlik" atamasi rasmiy tushuncha sifatida mustahkamlab qo'yilmagan. Bu esa soliq idoralari, mahalliy hokimliklar va boshqa mas'ul tuzilmalarning ushbu turdagi tadbirkorlik subyektlariga nisbatan bir xil bo'lmagan yondashuvini yuzaga

keltirmoqda. Shu sababli, ijtimoiy tadbirkorlar ko'pincha o'z faoliyatini odatdagi tijorat korxonalari kabi yuritishga majbur bo'lmoqda.

Soliqqa tortish tizimi esa bu sohaning o'ziga xos xususiyatlarini yetarli darajada hisobga olmaydi. Hozirgi kunda mavjud bo'lgan soliq imtiyozlari umumiy tarzda kichik biznesga yoki notijorat tashkilotlariga nisbatan mo'ljallangan bo'lib, ular ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining murakkab va ko'p yo'nalishli mohiyatini aks ettirmaydi. Misol uchun, jismoniy imkoniyati cheklangan shaxslar yoki boquvchisini yo'qotgan oilalar vakillarini ishga qabul qilgan tadbirkorlik subyektlari uchun alohida soliq yengilliklari mavjud emas. Ayni paytda bu kabi ijtimoiy maqsadli faoliyatlar davlat tomonidan rag'batlantirilishi kerak. Shuningdek, ijtimoiy tadbirkorlar o'z faoliyatini yuridik shaklda ro'yxatdan o'tkazishda ham qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Ko'plab hollarda ular MCHJ yoki xususiy korxona sifatida ro'yxatdan o'tgan bo'lsa-da, ular bajarayotgan faoliyat ijtimoiy yo'naltirilgan bo'lishiga qaramay, ayni tartibdagi soliqqa tortishga duchor bo'lmoqda. Soliq organlari esa bu subyektlarning ijtimoiy ahamiyatini hisobga olmaydi. Natijada ijtimoiy tadbirkorlar oddiy tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq bosimining og'irligidan shikoyat qilmoqda.

Muammolar orasida eng dolzarblaridan biri – bu axborotning ochiqligi va tushunarli bo'lishidir. Ko'plab ijtimoiy tadbirkorlar soliq majburiyatlari, imtiyozlar yoki qo'llab-quvvatlov dasturlari haqida yetarli ma'lumotga ega emas. Ushbu muammoni hal qilish uchun soliq organlari tomonidan ijtimoiy tadbirkorlikka oid alohida yo'riqnomalar, tavsiyalar va seminarlar tashkil etilishi zarur. Shuningdek, soliq hisobotlarini soddalashtirish va raqamlashtirish orqali ularning soliqqa oid yukini yengillashtirish mumkin.

Xalqaro tajribadan kelib chiqilsa, ko'plab rivojlangan davlatlar ijtimoiy tadbirkorlik subyektlariga nisbatan soliq yengilliklari, grantlar va subsidiyalar orqali faol yordam ko'rsatmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyada ijtimoiy korxona maqomini olgan tashkilotlar daromad solig'idan bir qator imtiyozlar oladi. Germaniyada esa bunday korxonalar ijtimoiy xizmatlar uchun QQS to'lashdan ozod etilgan. Bu amaliyotlar O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan holda tatbiq etilishi mumkin. Yana bir muhim yo'nalish – bu davlat va xususiy sektor o'rtasida ijtimoiy sheriklik tamoyilini kuchaytirishdir. Ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini davlat buyurtmalari, grantlar va ijtimoiy loyihalarga jalb qilish orqali ularni rasmiy sektorga jalb qilish va soliqlarning shaffof to'lanishini ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, soliq nazorati va monitoring tizimida ijtimoiy tadbirkorlikni o'z faoliyatining ijtimoiy samarasiga qarab baholaydigan mexanizmlarni joriy qilish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, ijtimoiy tadbirkorlik faoliyatining natijalarini baholash tizimi orqali soliq imtiyozlarining samarasini aniqlash va shunga ko'ra moslashuvchan soliq siyosatini

ishlab chiqish lozim. Ya'ni, ijtimoiy ta'siri yuqori bo'lgan subyektlarga ko'proq imtiyozlar berish orqali ularni qo'llab-quvvatlash mumkin.

Ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortishda muammolarni hal etish — bu sohani huquqiy maqom bilan ta'minlash, imtiyozlarni aniq belgilash, soliq tizimini soddalashtirish va xalqaro tajribalardan unumli foydalanish orqali amalga oshiriladi. Bu esa nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki ijtimoiy adolat va jamiyat farovonligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ijtimoiy tadbirkorlik faoliyati jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan bo'lib, uning soliqqa tortilishi masalasi ayniqsa dolzarb hisoblanadi. Ushbu maqolada O'zbekistonda ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortishdagi asosiy muammolar — normativ-huquqiy bazaning yetarli emasligi, soliq yengilliklarining tizimli belgilanmagani, hamda axborot yetishmovchiligi kabi jihatlar atroflicha tahlil qilindi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlar tajribasiga asoslanib, ushbu sohadagi islohotlarga oid amaliy takliflar bildirildi.

Ijtimoiy tadbirkorlarni soliqqa tortishda davlat tomonidan aniq belgilangan mezonlar asosida yondashish zarur. Bu esa, ijtimoiy ta'siri yuqori bo'lgan subyektlarni aniqlab, ularga qo'llab-quvvatlov mexanizmlarini (soliq yengilliklari, grantlar, subsidiyalar) samarali tarzda yo'naltirish imkonini beradi. Soliq siyosatining asosiy maqsadi — tadbirkorlikni emas, balki spekulyativ faoliyatni tartibga solishdan iborat bo'lishi kerak. Shu jihatdan, ijtimoiy tadbirkorlik subyektlarini qulay soliq muhiti orqali qo'llab-quvvatlash, davlatning iqtisodiy va ijtimoiy strategiyasida ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi lozim.

Kelgusida soliq siyosatini takomillashtirishda ijtimoiy tadbirkorlik uchun alohida qonun qabul qilish, soliq kodeksida maxsus bob joriy etish, va eng muhimi, mahalliy miqyosdagi pilot loyihalar orqali soliq yengilliklarining amaliy natijalarini tahlil qilish muhimdir. Zero, ijtimoiy tadbirkorlikni soliqqa tortish tizimini adolatli va samarali tashkil etish orqali nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki ijtimoiy barqarorlik va bandlik muammolarining yechimiga ham hissa qo'shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. (2023 yilgi tahriri).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-son qarori, 2019-yil 28-oktabr.
3. "Ijtimoiy tadbirkorlik to'g'risida"gi qonun loyihasi (muhokama jarayonidagi versiya).
4. Dees, J. G. (2001). The Meaning of Social Entrepreneurship. Duke University.
5. OECD (2021). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe.
6. European Commission (2016). Social Enterprises and the Social Economy.
7. Mulgan, G. (2010). Measuring Social Value. Stanford Social Innovation Review.

8. Эсташева, А.Н. (2018). Социальное предпринимательство: теория и практика. Москва.
9. Саттаров, Ш. (2021). Ижтимоий тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий асослари. Тошкент.
10. UNDP Uzbekistan (2022). Social Entrepreneurship in Uzbekistan: Opportunities and Barriers.
11. Gidron, B., & Hasenfeld, Y. (2012). Social Enterprises: An Organizational Perspective.